

סוגיות בדף היומי

חולין קי. "רמי בר תמרי...אקלא לסורא"

שאל הרי הוא פסול, מ"מ סבורים אותם ראשונים שכדי לחנך את הקטן במצות לולב אפשר לתת לו לולב שאול, אע"פ שבלולב שאול לא יוצאים חובת המצוה, שהרי בעניין של חינוך יש רק את העניין של חינוך הקטן למצוות שכשיגדל יהיה רגיל לקחת לולב, והיות ועל הלולב עצמו לא ניכר שהוא שאול אפשר לצאת גם בלולב שאול ידי מצות חינוך. שואלים האחרונים מדוע שנמתין עם מצות חינוך לתפילין עד הגיל בו הקטן יודע לשמור תפילין, הרי התפילין מבחוץ א"א להכיר אם יש בתוכם פרשיות או לא, א"כ כשם שסבורים אותם הראשונים שיש לקיים מצות חינוך בלולב שאול, יש לכאורה לקיים מצות חינוך בתפילין עם בתים שאין בהם את הפרשיות, וכשיגדל יהיה רגיל להניח תפילין. ניתן לתרץ קושיה זו - כאשר אנו מרגילים קטן להניח תפילין בלי פרשיות ואין אנו נמנעים מלתת לו לקיים את מצות תפילין למרות שאינו יכול לשמור את גופו בנקיות, לא די בזה שחסר לנו במצות חינוך לתפילין בגוף נקי, אלא אנו מרגילים את הקטן להניח תפילין עם גוף לא נקי, הרי יש כאן חינוך עם כיוון הפוך מהכיוון הרצוי. יתרגל הקטן לא לשמור תפילין בטהרה, וכדי למנוע זאת העדיפה הברייתא להתחיל את מצוות התפילין עם גוף נקי.

(האדמו"ר מטאלנא שליט"א)

חולין קי. "רמי בר תמרי איקלע לסורא"...טלית שאולה פטורה מציצית

בחבצלת השרון ישנה אריכות דברים בעניין תשובה זו, שהרי תוס' במקום מביאים שאחר 30 יום בגד שאול חייב בציצית, וחוזרת קושיית המנ"ח. הרב מטצ'יבין בספרו דובב מיישרים מביא תש' גאונות על קושייה זו המסתמכת על שני חידושים המופיעים בתוס' בש"ס. במס' נידה בדף סא: בתוס' ד"ה "אבל" מצוי חידוש גדול. בגד שהלובש אותו אין לו בו הנאת לבישה פטור מן הציצית שהרי נאמר "על 4 כנפי כסותך אשר תכסה בה" דווקא בגד כזה שלובש אותו עם הנאת לבישה חייב, אבל בגד בלא הנאת לבישה פטור מן הציצית. תוס' נוסף במס' מנחות מ: בד"ה "תכלת" אומרים מה שחייב הכותב כלאים היינו דווקא בטלית העשויה בהנאת לבישה ללובש אבל בגדי כהונה שלא לובש הכהן אלא בעידן עבודה אין בהם חיוב כלאים לפי שלא נקרא טלית שעשוי להנאתו. ומתורצת קושיית המנ"ח, מדוע לא חייבו את הכה"ג להטיל ציצית במעיל אפ' מדרבנן. (האדמו"ר מטאלנא שליט"א)

חולין קי. "כל מצות עשה שמתן שכרה בצדה אין בית דין של מטה מזהרין עליה"

הללו יש הימנעות של המצוה, איסור של ל"ת, במעקה נא' "ולא תשים דמים בביתך", באבדה נא' "לא תוכל להתעלם" ובשילוח הקן נא' "לא תקח האם על הבנים". א"כ שואלים הראשונים מה חשוב לברייתא להגדיר את המצוות כמצוות עשה שאין הזמן גרמא כדי לחייב את הנשים, מה שנשים פטורות ממ"ע שהזמן גרמא היינו דוקא ממ"ע אבל בל"ת, אחד אנשים ואחד נשים שווים, אשה חייבת במלאכת שבת וי"ט וחמץ בפסח בדיק כמו האיש, ואפ' אם העשה היה תלוי בזמן גרמא היו הנשים חייבות משום הל"ת. עונה הרמב"ן ביסוד מעניין "ולי נראה שעיקר המצוה היא מצות העשה, שאין הלאו שבו אלא שיקיים העשה. דכתב רחמנא ועשית מעקה תחילה והדר לא תשים דמים בביתך, כלומר לא תעכב שלא תעשה מצוה זו, ואילו היו נשים פטורות מן העשה היו פטורות אף מן הלאו, שאין הלאו אלא קיום העשה, אבל בשאר מצוות עשה שיש בהם גם עשה וגם ל"ת חייבות הם בל"ת אע"פ שפטורות מן העשה".

ז"א הרמב"ן מבדיל בין מצות עשה שהל"ת שלה בא רק לחיזוק העשה, ובין מצות עשה שהל"ת הוא בנפרד, והתורה הטילה על אותה עבירה גם עשה וגם ל"ת. ע"פ דברי רמב"ן אלו יש לומר בוודאות שבל"ת של מצות צדקה גם הוא במהותו כמו הל"ת של השבת אבדה שהוא בא רק לחזק את העשה, ולכן אומרת הגמ' העוסק במצוה שהוא נפטר מעצם המצוה למרות שיש במצוה גם ל"ת, ברגע שהאדם פטור מן המצוה הרי גם הל"ת שבה נפל, הרי זה כאילו אותה השבת אבדה, המצות עשה שבה היה זמן גרמא, והרמב"ן טוען שאילו כך היה המצב, היתה האשה פטורה גם מהל"ת. כך גם בצדקה הנפטר מן העשה משום העוסק במצוה נפטר אוטומטית מהל"ת, משא"כ לגבי כפיה, אין כאן פטור מן העשה, העשה קיים והל"ת קיים, סבורים התוס' שלמרות שעל העשה אין על ה"ב"ד אפשרות לכפות משום שמתן שכרה בצדה אבל הימצאות הל"ת בצדקה הוא זה שמצדיק את הכפיה למצות צדקה.

(האדמו"ר מטאלנא שליט"א)

חילופי הדברים בין רב חסדא לרמי בר תמרי מלמדים אותנו שחולי מעיים פטור מהתפילין, סיבת הדבר מבוארת בטור ס' לא'. היות והגמ' במס' שבת אומרת שתפילין צריכים גוף נקי משום קדושת הפרשיות שנמצאים בבתי התפילין ולכן חולי מעיים שאין בידו לשמור על ק' התפילין שלא יפיה בהם אסור לו להניח תפילין. בדרשות חת"ס מובאת קוש' מעניינת בעניין חינוך למצות תפילין, בברייתא במס' סוכה דף מב. נאמר "קטן היודע לנענע - חייב בלולב, להתעטף - חייב בציצית, לשמור תפילין - אביו לוקח לו תפילין". ידוע שמצות תפילין אין אנו מחנכים רק מגיל בר מצוה שהרי הברייתא נתנה תאריך מדויק לתחילת החינוך בתפילין, דווקא קטן היודע לשמור גופו, למרות שבשאר המצוות מתחילה מצות חינוך מגיל 7, 8, וכד', מאז שיש לילד ידיעה בתוכן המצוה מ"מ מחכים אנו עם מצות חינוך לתפילין עד לגיל המצוות בו אפשר לסמוך על הקטן שיודע לשמור את התפילין בקדושה ובטהרה.

שואל החת"ס: הרשב"א במס' סוכה דף ד: מביא שיטת ראשונים הסבורים שמצות חינוך לקטן אפשר לקיים גם בחפץ של מצוה הנראה רק כלפי חוץ כחפץ של מצוה למרות שהוא פסול למצוה. למשל לולב שאול ביו"ט ראשון נאמר בתורה "ולקחתם לכם" - משלכם, ולולב

חידוש דין זה משמש יסוד לתירוץ של בעל המנחת חינוך במצוה צ"ט בעניין בגדי כהונה, המעיל אותו לבש הכה"ג היה לפי שיטת הרמב"ם בצורתו החיצונית כמראה בגד הארבע כנפות. הרמב"ם כותב שהוא היה פתוח עם בית צוואר והרי הוא נמשך מלפניו עד קרסוליו ומאחוריו עד עקביו ופתוח באמצע ולא היה לו בית יד, הרי זה ממש ציור כמו ה-4 כנפות שלנו, רק שהבגד היה יותר ארוך. שואל המנ"ח א"כ לכאורה היה על הכה"ג להטיל ציצית למעיל, ולא שמענו ולא ראינו בשום מקום שמלבד הפעמונים שהיו בשולי המעיל יהיו לו גם ציציות ב-4 כנפותיו. מספר המנ"ח ששאל את השאלה הזו לגדולי דורו ונחשב היה קושיה זו בעיניהם כקושיה עצומה, אבל טוען המנ"ח הלומד בחולין דף קי' יודע את התשובה האמיתית הרי נאמר שבגד שאול פטור מן הציצית. בגדי הכהונה לא היו קנינו הפרטי של הכהן, בגדי קודש הם, ובגד שאול פטור מן הציצית. בספר מנחת סולת וכן

חולין קי. "כל מצות עשה שמתן שכרה בצדה אין בית דין של מטה מזהרין עליה" תוס' בד"ה "כל" שואלים קוש' חזקה: במצות עשה של צדקה נאמר "פתוח תפתח את ידך" ובהמשך נא' "כי בגלל הדבר הזה יברכך" א"כ משמע שאין אפשרות לב"ד של מטה לכפות על מצות צדקה, שהרי מצות צדקה מוגדרת כמצוה שמתן שכרה בצידה. אבל הגמ' במס' ב"ב מספרת שרבה כפה את רב נתן בר אמי להוציא לצדקה 400 זוז. תוס' עונים היות ובצדקה חוץ מהעשה יש גם 2 לאווים, נאמ' בתורה לא תקפץ את ידך ולא תאמץ את לבבך. והכלל שאין ב"ד מזהרין הוא דווקא על מ"ע, משא"כ מצות צדקה מלבד העשה יש גם ל"ת ולכן כופים על המצוה. שואל רבי יעקב מליסא בעל נתיבות המשפט בספרו בית יעקב על מס' כתובות בדף מט': קוש' עצומה, מדברי התוס' אצלנו משמע שמ"ע של צדקה לא מוגדרת כעשה אלא גם כמצות ל"ת. הגמ' במס' סוכה אומרת יסוד גדול העוסק במצוה פטור מן המצוה, בעקבות כלל זה סבור רב יוסף במס' ב"ק סב: ובעוד מקומות בש"ס שכל אדם ששומר אבדה הרי הוא שומר שכר למרות שאינו מקבל שכר על אבדתו מ"מ הרי הוא נפטר בשעת שמירת האבדה מלתת צדקה לעני. שואל הבית יעקב ברור שאדם שעוסק במצוה אינו נפטר ממצוות לא תעשה, לא שמענו מימינו ששומר אבדה יהיה מותר לו לאכול נבלות וטרפויות חלילה, ואם תוס' אצלנו סבורים שיש לכפות על מצות עשה של צדקה משום שיש בה גם ל"ת, מדוע א"כ שיהיה העוסק במצוה פטור ממצות צדקה, כיון שהוא נפטר מהעשה, אבל מה פטור אותו מהל"ת הרי יש כאן 2 לאווים "לא תקפץ ולא תאמץ" ולא היה צריך להיות העוסק במצוה פטור ממצות צדקה משום 2 הלאווים שבה. מדוע לגבי העוסק במצוה אנו מתעלמים מן הלאווים ואילו לגבי הכפיה אנו לא מתעלמים מן הלאווים. הבית יעקב נשאר על קושייתו בצע"ג.

יש אולי מקום לענות על קוש' עצומה זו ע"פ דברי הרמב"ן במס' קדושין לז'. הברייתא שם מונה את מצות שילוח הקן, השבת אבדה, ובניית מעקה, שהם מצוות עשה שאין הזמן גרמא ולכן נשים חייבות עליהם, שואלים שם התוס' קוש' חזקה מאד, בכל שלושת המצוות